

Vefeyât / Obituary:

Dr. Ahmed S. Aličić (1934-2014)

*Hatice Oruç**

Bosna-Hersekli tarihçi-Osmanlı tarihçisi Dr. Ahmed S. Aličić¹, Saraybosna'da 11 Ağustos 2014 tarihinde dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eyledi.

Bosna-Hersek'in en büyük ve en saygın tarihçilerinden biri olan Aličić, 6 Mart 1934 tarihinde Nevesinje'de Kljuna'da dünyaya geldi. İlkokulu Mostar'da Buna köyünde ve liseyi Saraybosna'da Gazi Husrev-Beg Medresesi'nde tamamladı (1955). Saraybosna Üniversitesi Felsefe Fakültesi Şarkiyat Bölümü'nde (Filozofski fakultet u Sarajevu. Odsjek za orijentalistiku) Arapça, Türkçe, Farsça ve ayrıca Yugoslav Halklar Tarihi okudu. Lisans diplomasını 1960 yılında aldı. 1968'de Belgrad Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü'nde (Filozofski fakultet u Beogradu. Odsjek za istoriju) yüksek lisansını ve 1996'da Saraybosna Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde (Filozofski fakultet u Sarajevu. Odsjek za historiju) doktorasını tamamladı.

1961-1963 yılları arasında, kendisinin de bir zamanlar öğrencisi bulunduğu Gazi Husrev-Beg Medresesi'nde Arapça ve Türkçe öğretmeni olarak çalıştı. Bundan sonraki meslek hayatı, 1963 yılından emekli olduğu 2004 yılına kadar Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'nde (Orientalni institut u Sarajevu: OIS) geçti. Bu enstitüde arşivci, asistan ve nihayet bilim uzmanı ve danışmanı unvan ve kadrolarında çalıştı. İlki 1984-1985 ve ikincisi 1989-1992 tarihlerinde olmak üzere iki defa Şarkiyat Enstitüsü'nün müdürlüğü görevini ifa etti. Saraybosna Felsefe Fakültesi Şarkiyat Bölümünde *İslâm Medeniyeti ile Türk Diplomatikası ve Paleografyası* derslerini, Tarih Bölümü'nde ise lisans programında *1463'den 1800'e Bosna-Hersek Tarihi* ve lisans üstü programda *Osmanlı Diplomatikası ve Paleografyası* derslerini verdi.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü;
E-mail: horuc@ankara.edu.tr

¹ Ahmed S. Aličić'in hayatı hakkında, bu yazıda da kullanılmış olan, kaynakça şu şekildedir:

"Prof. dr. Ahmed S. Aličić (Kljuna kod Nevesinja, 1934.)", *Orientalni institut u sarajevu 1950.-2000. / The Institut for Oriental Studies in Sarajevo*, Sarajevo, 2000, 133-135; Fahd Kasumović, "Pedagoško-naučni portret dr. Ahmeda S. Aličića (povodom sedamdesetogodišnjice rođenja)" *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, knjiga XIV/1, Sarajevo, 2010, 372-378; Azra Gadžo Kasumović, "In memoriam: Ahmed S. Aličić (1934-2014) - Sjećanje na lik i djelo-", *ANALI GHB* 2014: 43 (35), Sarajevo 2014, 231-236; Fehim Nametak, "In memoriam: Ahmed S. Aličić (1934-2014)", *POF* 63/2014, Sarajevo 2014, 7-9.

Bosna-Hersek dörtyüzyılı aşkın bir süre Osmanlı Devleti'nin toprağı idi. Dolayısıyla Bosna-Hersek tarihi de Osmanlı Devleti tarihinin bir parçasıydı ve kaynakları da en başta ve ekseriyette Osmanlıca idi. Ahmed Aličić de hem filolog hem tarihçi kimliği ile Bosna-Hersek'in Osmanlı dönemi tarihine yöneldi. Şarkiyat Enstitüsü'nde Bosna'nın Hamid Hadžibegić, Hazim Šabanović, Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Eşref Kovačević, Avdo Sućeska, Adem Handžić gibi en büyük tarihçi ve şarkiyatçıları ile birlikte çalıştı. Bunlar arasında, kendisinin “gerçek hocam” diyerek öğrencisi olmaktan hep gurur duyduğu Hazim Šabanović'in ayrı bir yeri vardı. Nitekim Ahmed Aličić, Hazim Šabanović'in 1971'de ölümüyle yarım kalan ve en önemli eserlerinden biri olan *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima [Bosna-Hersek Müslümanlarının Doğu Dillerindeki Edebiyatı]* (Sarajevo 1973) başlıklı eserini tamamlayıp yayına hazırlama işini hocasına olan vefa borcu olarak yerine getirdi.

Bosna-Hersek tarihçiliğinde Nedim Filipović ve Hazim Šabanović'in halefi olarak görülen Ahmed S. Aličić, mesleğe adım attığı anlardan itibaren daha çok Osmanlı idaresinde Bosna-Hersek tarihinin son yüzyılına yoğunlaştı. Böylece, öncelikli çalışma konularını 1789'da III. Selim'in tahta cülusu ile reform hareketlerinden, Tanzimat fermanı uygulamalarından 1878'de Bosna'nın Avusturya-Macaristan işgaline kadar uzanan dönemden seçmiştir. 1983 yılında yayınlanan kitabı *Uredenje bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine [1789'dan 1878'e Bosna Eyaleti İdari Teşkilatı]*, Osmanlı Devleti'nde çeşitli yenilik ve reform uygulamalarının hayata geçirilmeye çalışıldığı bir dönemde Bosna-Hersek tarihini, birincil kaynaklar temelinde, mercek altına almaktadır. Yazarın kullandığı kaynaklar arasında, Bosna vilayet arşivinden de pek çok belge bulunmaktadır. Sadece bu özelliği dahi kitabı, bu konuda yapılacak yeni çalışmalar açısından vazgeçilmez kılmaktadır. Söz konusu vilayet arşivi, muhafaza edildiği Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'nün 17 Mayıs 1992 tarihinde bombalanmasıyla çıkan yangında yanmıştır.

Ahmed Aličić'in 1996 yılında Saraybosna Üniversitesi'nde savunduğu *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine [1831-1832 Bosna'nın Özerklik Hareketi]* başlıklı doktora tezi, bundan kısa bir süre sonra 1996 yılında Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır. Başyapıt olarak da kabul edilebilecek olan bu eser, uzun yıllar farklı arşiv ve kütüphanelerde sürdürülmüş olan bir araştırmanın sonucu ortaya çıkmıştır. Aličić, bu kitapta, Bosna'da 1831-1832 yıllarında Hüseyin Kapetan Gradašević'in önderliğinde gelişen olayların, farklı toplumsal sınıflar ve çeşitli din mensuplarının katılımı ile Bosna'nın otonomluğu için genel bir halk hareketi olduğunu ileri sürmektedir.

Ahmed Aličić'in tarihçiliğe önemli bir katkısı da bölge ile ilgili Osmanlı arşiv belgelerinin, özellikle tahrir defterlerinin Boşnakça'ya çevirisi ve yayını alanında olmuştur. Bu yayınlar sırası ile şu şekildedir:

Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina iz 1477. godine [1477 Tarihli Hersek Sancağı Mufassal Defteri], Orijentalni institut u Sarajevu, Monumenta Turcica, serija II, knj. 3., Sarajevo 1985.

Fethedildikleri zaman öncelikle Bosna sancağına dâhil edilen Hersek topraklarında daha sonra, bu isimle bir sancak oluşturulmuştur (1470). Aličić'in 1477 tarihli bu tahrir defteri Hersek sancağının mevcut en erken tarihli defteridir.

Turski katastarski popis nekib područja zapadne Srbije, XV i XVI vek [Bati Srbistan'ın Bazı Bölgelerinin Türk Tahrir Kayıtları], Knj. I-III Istorijski arhiv Kraljevo, Međuopštinski istorijski arhiv Čačak i Istorijski arhiv Titovo Užice, Čačak 1984-1985.

Semendire sancağında Kraljevo, Raška, Trstenik, Čačak, Ujice, Pojega, Kraguyevac vd. bölgelerine ait 1476-1572 yılları arasındaki tahrir kayıtları Sırpça olarak üç cilt halinde, I. cilt 1984'de; II. ve III. ciltler 1985'de yayınlanmıştır.

Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine [1468/69 Tarihli Bosna Sancağı İcmâl Defteri], Islamski kulturni centar Mostar, 2008.

1468/69 tarihli bu icmal tahrir defteri Bosna sancağının mevcut en erken tarihli defteridir. Bosna'nın Osmanlı idaresine geçiş süreci ve hatta öncesine dair araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için son derece kıymetli bir kaynaktır.

Opširni katastarski popis za oblast hercegovu iz 1585. godine [1585 Tarihli Hersek Bölgesi Mufassal Tahrir Defteri], Sveska I-II, Dobra knjiga, Sarajevo 2014.

Ahmed Aličić, Hersek sancağının 1585 tarihli mufassal tahrir defterini hayatının son deminde yayına hazırlamıştır. İki cilt olarak yayınlanan bu defter, 1477 tarihli defter ile paralel olduğundan, yüzyıllık süreç içinde sosyal, ekonomik, demografik vs. pek çok sürecin de takibi mümkün olmaktadır.

Tek başına yayına hazırladığı yukarıdaki defterlerden başka, Aličić, daha önce Fehim Dž. Spaho tarafından ilk çevirisi yapılmış olan 1550 tarihli Klis sancağı tahrir defterini, çeviriyi yeniden gözden geçirip, düzeltmeler ve düzenlemeler yapmak, notlandırmak ve değerlendirmek suretiyle yayına hazırlamıştır. Kitap, Fehim Dž. Spaho ve Ahmed Aličić adına 2007 yılında Şarkiyat Enstitüsü yayınları arasında çıkmıştır. (*Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine [1550 Tarihli Klis Sancağı Mufassal Tahrir Defteri]* Sarajevo 2007, obradili Fehim Dž. Spaho- Ahmed S. Aličić, priredila: Behija Zlatar.)

Ahmed Aličić'in kaynaklar ile meşguliyeti, onları Boşnakçaya, bazen Sırpçaya çevirmek suretiyle yerel araştırmacıların kullanımına sunma hizmeti sadece tahrir defterleri ile sınırlı değildir, farklı kaynak türleri üzerinde de yayınları mevcuttur. 1984 yılına Muhammed Emin İsević'in *Abval-i Bosna* başlıklı, 19. yüzyıl başlarında Bosna'daki durumdan bahseden elyazması eserini Boşnakça olarak yayınlamıştır ("Manuskript *Abvali Bosna od Muhameda Isevića* (poč. XIX v.), POF 32-33/1982-83 (1984), 163-198). 1988 yılında Hasan Škapur ile birlikte 1875-1878 yıllarında meydana gelen Potkozarye ayaklanmasına ait belgeleri yayınlamıştır. (*Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju 1875-78.*, Orientalni institut, Sarajevo 1988). Eserde 269 Osmanlıca belgenin tercümesi yer almaktadır. Burada yer alan belgeler, daha önce bahsi geçtiği üzere artık

mevcut olmayan Vilayet Arşivi'nden belgelerdir. 2012 yılında ise 1766-1768 tarihlerine ait Yeni Pazar şer'hiye sicilini yayınlamıştır. Söz konusu şer'hiye sicili Yeni Pazar'a ait bilinen tek sicildir. Yayında sicil kayıtlarının Boşnakça tercümesi yanında Türkçe transkripsiyonu ve gerekli görülen yerlerde dipnotlarla detaylı ve önemli bilgiler verilmiştir. (*Sidžili kadije kaže Novi Pazar od 1766. do 1768. godine [1766-1768 Yeni Pazar Kazası Kadı Sicilleri]*, Novi Pazar- Sarajevo, 2012).

Ahmed Aličić, 15. yüzyıldan 19. yüzyıla farklı tarihlerde meydana gelmiş, başta başlıca tahrir defterleri olmak üzere, pek çok Osmanlıca kaynağı tercümeleri ve gerekli değerlendirmeleriyle yayına hazırlamış ve böylece bölge tarihinin, özellikle bölgede Osmanlı idaresi ve uygulamalarının gerçek deliller ile araştırılması ve algılanmasını sağlamak adına bu dili bilmeyen araştırmacı ve okuyucuların hizmetine sunmuştur. Yukarıda bahsi geçen kitap ve kaynak yayınlarından başka “Desetina u Bosni polovinom XIX vijeka [XIX.Yüzyıl Ortalarında Bosna'da Aşar Vergisi]”², “Bosna i Hercegovina – Razdoblje turske (osmanske) vlasti [Bosna ve Hersek - Türk (Osmanlı) İdaresi Dönemi]”³, “Privredna i konfesionalna struktura stanovništva u Hercegovini krajem XVI stoljeća [XVI. Yüzyılın Sonlarında Hersek'te Nüfusun Ekonomik ve Dinî Yapısı]”⁴, “Şirenje islama u Hercegovini [Hersek'te İslamın Yayılması]”⁵ gibi önemli pek çok çalışması bulunmaktadır.⁶ Ayrıca, çeşitli kurumların bilimsel dergi ve kitaplarında, özellikle de Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü yayınlarından *Prilozi za orijentalnu filologiju* dergisi ile *Monumenta Turcica* ve *Posebna izdanja* serilerinde pek çok defa editörlük görevini üstlenmiştir.

Çalıştığı konunun ve döneminin çağdaş kaynaklarını, bu kaynakların dili ve içeriğini son derece iyi bilen ve bunları kullanma konusundaki liyakat ve yeterliliğini eserleri ile ispatlamış olan Ahmed Aličić, Bosna-Hersek tarihçiliğinde önemli bir yer, haklı bir ün ve saygınlık edinmiştir. Bilimsel metodoloji ve kaynaklarının güvenilirliği ile meslek hayatı boyunca belirgin bir ilmî şahsiyet olmuş, doğruyu savunmak konusunda hiçbir zaman tavizkar bir tutum içine girmemiş ve bu haliyle ilim insanına yakışan örnek bir tavır ve duruşa sahip olmuştur. Arkada bıraktığı ve yeni nesillerin yapacakları araştırmalar için vazgeçilmez rehberleri olacak olan birbirinden kıymetli eserleri ile de ismini ölümsüzler arasına yazdırmayı başarmıştır.

Nihayet, Osmanlı ve Bosna-Hersek tarihine, hayatının en hasta olduğu son anlarında dahi, fedakarca hizmet eden büyük tarihçi Ahmed Aličić'e Allah'tan sonsuz rahmet ve mağfiret diliyorum. Mekanı cennet olsun!

² *Prilozi IIS*, XVI, 17 (1980), 129-174. (*Prilozi IIS: Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu*)

³ *Enciklopedije Jugoslavije*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983, 86-101.

⁴ POF 40/1990 (1991), 125-192. (POF : *Prilozi za orijentalnu filologiju, Orijentalni institut u Sarajevu*)

⁵ POF 41/1991 (1991), 67-73.

⁶ Ahmed Aličić'in eserler bibliyografyası için bkz. Fahd Kasumović-Mubera Bavčić, “Bibliografija radova dr. Ahmeda S. Aličića”, POF 63/2014, Sarajevo 2014, 261-269.